



Василь Михайлович ШЕВЧЕНКО,
доктор філософії
(Головне управління Національної поліції в
Харківській області, м. Харків)

СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

У статті аналізується система державних та громадських інституцій, які здійснюють захист прав дитини в Україні, а також розглядається історична еволюція підходів до розуміння дитинства та реалізації прав дітей. Відзначено, що держава має фундаментальну відповідальність за створення ефективної системи соціального захисту, яка охоплює мережу спеціалізованих установ, органів влади різних рівнів, а також сучасні механізми взаємодії з громадськими організаціями та міжнародними структурами. Особливу увагу приділено комплексному характеру нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, який поєднує національні та міжнародні стандарти, а також динамічній трансформації законодавства у відповідь на інтеграцію з європейським простором та глобальні виклики. У статті розкрито роль органів місцевого самоврядування, волонтерських і благодійних організацій у забезпеченні реального доступу дітей до своїх прав і свобод, а також підкреслено важливість розробки та впровадження інноваційних проектів, зокрема у сфері безпечного освітнього середовища.

Проаналізовано діяльність інституції омбудсмена, Національної соціальної сервісної служби, органів опіки та піклування, а також окремих громадських ініціатив, які беруть участь у захисті дітей, особливо в умовах воєнного стану. Вказано на необхідність подальшої модернізації інституційної структури, розширення профілактичних та підтримуючих заходів, підвищення рівня координації між усіма суб'єктами та забезпечення належних умов для реалізації прав кожної дитини. В умовах сучасних трансформацій суспільства та зростання зовнішніх викликів лише інтегрований, скоординований підхід дозволить гарантувати безпеку, добробут та розвиток нового покоління як основи сталого майбутнього України.

Ключові слова: правовий статус дитини, захист прав дітей, державна політика, соціальний захист, інституційна система, адміністративно-правові механізми, органи опіки та піклування, омбудсмен, громадянське суспільство

Постановка проблеми. Держава відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту та захисту кожного громадянина, а особливо дітей, які є стратегічним ресурсом і майбутнім нації. Відповідальність держави у цій сфері реалізується через створення й підтримку ефективної системи соціального захисту, що включає мережу спеціалізованих установ, служб та організацій, які опікуються питаннями догляду, виховання й захисту дитинства. Соціальний захист дітей становить фундамент сучасних соціальних реформ і є пріоритетним напрямом державної політики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей, підтримку вразливих груп та захист прав кожної дитини. Як форма соціального управління, діяльність держави сприяє втіленню суспільних інтересів, закріплених у законодавстві, і забезпечує їх практичну реалізацію шляхом упровадження дієвих механізмів підтримки та реагування на потреби дітей ще до виникнення конкретних соціальних викликів.

Питання забезпечення прав дитини є актуальним не лише у діяльності органів державної влади, а й набуває особливого значення у роботі органів місцевого самоврядування, громад та інших суб'єктів. У сучасних умовах державотворення ці інституції активно реформуються, що вимагає чітко врегульованої на законодавчому рівні взаємодії між усіма учасниками процесу захисту прав дитини. В Україні останніми роками інститут захисту прав дитини зазнає значного розвитку: впроваджуються нові посади, спрямовані на охорону інтересів дітей, а законодавство активно адаптується до міжнародних і європейських стандартів. Захист прав дитини здійснюється комплексно, шляхом поєднання різних правових категорій нормативно-правового та інституційного характеру. Це означає, що дієва система захисту включає не лише розгалужену нормативну базу, але й конкретні механізми та інституції, які забезпечують ефективне практичне впровадження та дотримання прав дитини в Україні.

Поглиблення інтеграційних процесів з Європейським Союзом зумовлює необхідність модернізації державної системи управління у сфері забезпечення прав неповнолітніх, орієнтуючись на пріоритет захисту інтересів дитини в умовах сучасних реформ і суспільних трансформацій. Це обумовлює впровадження нових підходів, удосконалення законодавства та адаптацію адміністративних механізмів відповідно до європейських стандартів захисту прав дитини.

Дослідження системи державних та громадських інституцій у сфері захисту прав дитини перебувають у фокусі уваги багатьох науковців, серед яких можна виокремити таких дослідників, як О. Мороз., Костовська К., В. Белевцевої, І. Волошиної, Н. Доброжанської, О. Китайко, І. Коржа, Н. Кудерської, О. Кудрявцевої, Н. Опольської, В. Подорожнього, О.

Радзієвського, Л. Шобейта Б. Андрусишин, Л. Заблоцька, В. Журавський, К. Левченко, А. Ковальчук, Н. Коломоєць, О. Миськів, Є. Науменко, Н. Оніщенко, В. Оржеховська, В. Селюков, В. Синьов, В. Чорна, О. Шульцін та інші.

Метою статті є дослідження системи державних та громадських інституцій у сфері захисту прав дитини.

Виклад основного матеріалу. У давнину дошкільна освіта була спонтанною діяльністю, яку здійснювали сім'ї, і її реалізація залежала від конкретного контексту, іншими словами, діяльність дітей визначалася заняттями членів домогосподарства та їхніми засобами існування¹. Деякі діти отримували освіту, зосереджену на сільському господарстві, інші - на скотарстві, а можливо, деякі мали можливість брати участь у комерційній діяльності. На жаль, у найневдаліших випадках дітей виховували як слуг або навіть рабів, дотримуючись моделей, успадкованих від батьків. Таким чином, дитинство в давнину базувалося на певному типі структурованої освіти в сім'ї. У цьому сенсі Пуерто, досліджуючи культурні концепції дитинства, підкреслює, що з 354-430 років до IV століття дітей вважали залежними та беззахисними: «діти - це тягар», «діти - це ярмо»². Така перспектива зрозуміла, оскільки суспільство було створене для задоволення потреб дорослих. Однак, приблизно у XV столітті спостерігається зміна в уявленні про дитинство, коли дітей почали сприймати як людських істот від народження³. У XVI столітті уявлення про дитину еволюціонувало до поняття неповної, незавершеної людської істоти, яку вважають мініатюрним дорослим, потім у XVII столітті дітей визнали такими, що мають вроджений стан добра та невинності, називаючи їх «ангелами», у XVIII столітті дітям надали статус немовлят, хоча визнавали, що вони все ще не мають повного розвитку, тобто їх вважали примітивними істотами, а з XX століття до сьогодні, завдяки рухам, що відстоюють права дітей, та дослідженням, з'явилася нова категорія: дитина як соціальний суб'єкт прав⁴.

Історія громадського та дитячого здоров'я – це хроніка взаємозв'язків між здоров'ям та правами людини, рівністю та соціальною справедливістю. Однак глобалізація змінила баланс сил та підходів до ухвалення рішень з питань державної політики, пов'язаної зі станом прав людини. Ці та інші соціальні зміни створили новий контекст для осмислення здоров'я та добробуту дітей та їх дитинства⁵.

¹ Maturana, H., Vignolo, C. Conversando sobre educación. *Revista Perspectivas*. 2001. Vol. 4. №. 2. P. 249–266.

² Puerto J. La práctica psicomotriz. *Apuntes para comprender la evolución de la atención de la infancia*. Ediciones Jaime Aljibe. 1980.

³ Jaramillo L. Concepciones de infancia. *Revista Zona Próxima*. 2007. № 8. P. 108–123. DOI: <https://doi.org/10.14482/zp.08.658.44>.

⁴ Cardona-Alarcón L., Gutiérrez-Giraldo V. Los niños sujetos de derechos: un posible mapeo de la cuestión. *Revista Criterios*. 2023. № 2 (30). P. 162–174. DOI: <https://doi.org/10.31948/rev.criterios/30.2-art11>.

⁵ Сенько В. Історичні аспекти становлення інституту захисту прав дитини у міжнародному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 479-482. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.83>

Особливу роль у системі гарантій прав і свобод людини відіграє забезпечення прав дітей, оскільки саме ставлення до дітей, рівень захисту їхніх прав і повага до їхньої гідності є ключовими індикаторами гуманності та цивілізаційного розвитку сучасного суспільства. Діти становлять окрему соціально-демографічну групу, яка, крім визначених законом вікових меж, характеризується специфічними потребами, інтересами та унікальним спектром прав, що потребують особливої уваги та підтримки з боку держави і суспільства¹.

Права дитини являють собою сукупність можливостей, які необхідні для її всебічного та гармонійного розвитку, з урахуванням особливостей середовища і рівня зрілості. Міжнародно-правові акти визначають дитиною кожну людину до досягнення 18 років, якщо відповідно до національного законодавства повноліття не настає раніше. Для цієї категорії суб'єктів більшість основних прав людини співпадає з правами повнолітніх осіб. Проте окремі права мають специфічний зміст та особливості застосування щодо дітей. Крім того, Конвенція про права дитини передбачає для дітей додаткові, спеціальні можливості, які забезпечують їхній захист та розвиток з урахуванням вікових і соціальних особливостей. Біологічна та психологічна незрілість дитини зумовлює її нездатність повною мірою усвідомлювати факти порушення власних прав і безпеки, що часто призводить до замовчування випадків протиправних дій стосовно дітей.

У зв'язку з цим ключовим завданням батьків, педагогів та суспільства загалом є донесення до дитини, у доступній для її віку формі, інформації про межі допустимої й недопустимої поведінки з боку оточуючих. Такий підхід сприяє формуванню в дітей базових уявлень про їхні права, навичок самозахисту та довіри до дорослих у разі необхідності повідомлення про загрози чи порушення².

Конвенція ООН про права дитини є основним міжнародним договором про права людини, яка визначає дітей як суб'єкт права з такою самою цінністю, що й дорослих. Конвенція покликана прищепити світовій спільноті постулат поваги дітей. Визнаючи, що діти мають право на особливий захист та турботу, Конвенція також передбачає можливість участі дітей, відповідно до їх віку та дієздатності, у захисті своїх прав³. Україна ратифікувала Конвенцію в 1991 році та внесла відповідні зміни до національного законодавства. Держави-сторони, зокрема, мають уживати на національному, двосторонньому й багатосторонньому рівнях усі необхідні заходи щодо протидії схилянню або примусу дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності, використання дітей з метою експлуатації

¹ Степаненко Н., Кубрак Д., Захист прав дітей під час реалізації гарантій у виконавчому провадженні: теоретико-правове дослідження. *Legal Bulletin*. 2023. № 4 (10). С. 59–66. DOI: 10.31732/2708-339X-2023-10-59-66.

² Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 2. (38). С. 66–71. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.38.066>.

³ Конвенція про права дитини : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р.: станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

в проституції або іншій незаконній сексуальній практиці, використання дітей з метою експлуатації в порнографії та порнографічних матеріалах; щодо запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанді в будь-яких цілях і в будь-якій формі. Вони повинні захищати дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини¹.

Система адміністративно-правового захисту прав дитини є гнучкою та змінною, оскільки її складові можуть адаптуватися й оновлюватися відповідно до актуальних вимог часу й обставин з метою ефективного забезпечення правового статусу дитини в різних життєвих ситуаціях. Правова система має велику кількість законів, які захищають дітей, проте такі закони забезпечують захист дітей не в повному обсязі. Вони визначають лише основні права дитини і встановлюють заходи щодо їх захисту і найчастіше схильні до змін, або скасування національними виконавчими або законодавчими актами в різних державах. Конвенція ж встановлює правову основу для поширення прав людини на дітей, конкретну основу для комплексного захисту дітей та визначає соціальні умови, які необхідні для дотримання та захисту прав дитини².

У сучасному законодавстві України спостерігається тенденція до спеціалізації норм у сфері соціального захисту сімей із дітьми та самих дітей. Це зумовлює наявність широкого спектра прав дітей і різноманітних механізмів їх охорони, закріплених у різних нормативних актах. Зокрема, такі права гарантуються законами України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», а також рядом спеціалізованих законів щодо захисту окремих категорій дітей і сімей — наприклад, «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ін.

У науковому дискурсі значна увага зосереджується на законодавчих актах, що визначають окремі аспекти забезпечення прав дитини, зокрема, право на освіту ґрунтовно регламентується спеціальними законами, які охоплюють різні рівні освітньої системи, право на охорону здоров'я дитини деталізується нормативними актами, що регулюють питання дитячого харчування та безпеки праці, майнові права та права, що не мають майнового характеру, закріплені на рівні Цивільного кодексу України. Соціальні гарантії, серед яких призначення тимчасової державної допомоги дітям, впроваджуються відповідно до спеціальних постанов Кабінету Міністрів України. Гарантії трудових прав для дітей забезпечуються

¹ Система захисту дітей від жорстокого поводження: [навчально-методичний посібник]. За ред.: К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К.: Держсоцслужба, 2005. С. 91.

² Сенько В. Історичні аспекти становлення інституту захисту прав дитини у міжнародному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 479–482. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.83>.

положеннями чинного трудового законодавства, що створює правову основу для їх ефективного захисту.

На думку Новроцького О.О., національна система юридичного забезпечення прав дитини має унікальні риси. По-перше, інститут прав неповнолітніх характеризується закріпленням у різноманітних нормативно-правових актах, які відрізняються предметом правового регулювання, юридичною силою та особливостями змісту. По-друге, фундамент законодавчої бази з питань захисту прав дітей становить Закон України «Про охорону дитинства», що гарантує основоположні права неповнолітніх і передбачає обов'язкову реакцію держави у разі встановлення негативного впливу на права дитини в суспільстві. По-третє, у порівнянні з іншими категоріями громадян, правовий статус дитини передбачає значно ширший перелік гарантій, що свідчить про особливе становище дитини у суспільстві й визнання її пріоритетним об'єктом державного регулювання з боку всіх рівнів державної влади¹.

Поняття «інститут» спочатку закріпилося у конституційному праві, а згодом стало ключовим і для вивчення питань державної влади та реалізації основних прав людини. У державознавстві головну увагу приділяють реальним взаєминам між державою і суспільством, а також структурній організації державної влади, хоча їх аналіз завжди передбачає дослідження чинного законодавства. Політико-правовий інститут у цьому контексті розглядається як окрема організаційно-функціональна структура, що діє в системі державного регулювання на основі легальності та публічності за участю професійних державних службовців. Серед таких інститутів особливе місце займає держава, яка є системною формою реалізації громадського договору та засобом подолання соціальних відмінностей у суспільстві².

Інституційна система органів, відповідальних за захист прав дітей в Україні, охоплює широкий спектр суб'єктів, кожен з яких виконує свою унікальну роль у забезпеченні належних умов для життя та розвитку дитини. До цієї системи належать органи державної влади різних рівнів, органи місцевого самоврядування, а також спеціально створені установи, покликані реалізувати права дітей на безпечне середовище та соціальний захист. Значну роль у цій сфері відіграють міжнародні організації, інституції громадянського суспільства, волонтерські рухи та окремі громадяни, які активно залучені до процесу захисту дитячих прав. Кожен із зазначених суб'єктів має власні функції, обсяг повноважень, права й обов'язки, що визначаються відповідним законодавством та регламентуючими актами. Їхня діяльність спрямована на попередження правопорушень щодо дітей, забезпечення реального доступу дітей до своїх прав і свобод, а також надання допомоги у випадках порушення цих прав. Така багаторівнева

¹ Новроцький О.О. Види адміністративно правових гарантій забезпечення прав дитини в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 1. С. 69–74.

² Герасіна Л. Інституційна природа державної влади та система її політико-правових інститутів. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2003. № 3. С.3–16.

система взаємодії створює комплексний механізм захисту дітей, ефективність якого залежить від чіткої координації й співпраці між усіма учасниками цього процесу.

Дослідниця Волкова І.І. зазначає, що до інституційної системи забезпечення прав дітей належать органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, їхні посадові особи, а також суб'єкти, яким делеговано владні управлінські функції. До цієї категорії відносяться Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Президент України, судові органи, громадські організації та окремі міжнародні інституції. Кожен із цих суб'єктів має власні повноваження у сфері захисту прав дітей, що дозволяє забезпечити комплексний і багаторівневий підхід до реалізації прав дитини як на національному, так і на міжнародному рівні¹.

З метою ефективної реалізації особистих, економічних, соціальних та культурних прав дітей, а також виконання міжнародних зобов'язань у цій сфері, в Україні з 2011 року діє інституція Уповноваженого Президента України з прав дитини. Запровадження цієї посади стало підтвердженням того, що охорона дитинства є одним із ключових напрямів державної політики. Діяльність Уповноваженого відповідає положенням Конвенції ООН про права дитини та рекомендаціям Комітету ООН з прав дитини.

Термін «омбудсмен» (з шведської — «представник») означає посадову особу, яка здійснює контроль за дотриманням прав людини з боку органів виконавчої влади. Інститут омбудсмена набув законодавчого та суспільного визнання у країнах із різними формами правління та правовими системами. Сьогодні дедалі частіше запроваджуються спеціалізовані омбудсмани, які захищають інтереси окремих соціальних груп. Завдяки незалежному статусу й широким повноваженням у сфері захисту прав людини, омбудсмен є важливою інституцією демократичного суспільства, сприяючи розвитку правової держави та громадянського суспільства².

Основними завданнями омбудсмена визначено постійний моніторинг дотримання конституційних прав дітей, аналіз виконання Україною міжнародних зобов'язань, підготовку пропозицій щодо удосконалення законодавства, ініціювання заходів для захисту порушених прав, інформування громадськості про результати цієї роботи, а також координацію взаємодії органів влади з питань захисту прав дітей³.

Національна соціальна сервісна служба України є центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. До її основних функцій належать: забезпечення виконання державної політики з питань

¹ Волкова І.І. Інституційна система суб'єктів, які забезпечують захист прав дитини. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 87–90.

² Лінник В. Права людини починаються з прав дитини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 356–360. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.71.

³ Мельник Л. А. Суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1551>. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.1.32

соціального захисту і підтримки, здійснення державного контролю за дотриманням законодавства під час надання соціальних послуг та захисту прав дітей, а також методичне забезпечення і координація діяльності органів влади та місцевого самоврядування у сфері соціальної роботи. Служба також організовує надання базових соціальних послуг відповідно до потреб жителів територіальних громад¹.

Сьогодні в Україні діє відпрацьований механізм діяльності органів опіки та піклування щодо захисту прав дитини, який детально регламентований постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. Особливу увагу в цьому документі приділено питанням захисту дітей, чий батьки перебувають у районах ведення бойових дій або на тимчасово окупованих територіях.

Запуск загальнонаціональної програми «Дитина не сама» був важливим кроком у захисті дітей під час збройної агресії. Програма була започаткована Офісом Президента України у співпраці з Дитячим фондом ООН (UNICEF Ukraine) за підтримки Міністерства соціальної політики України. Програма працює як чат-бот, який вирішує проблеми, пов'язані з правами дитини під час воєнного стану².

На сучасному етапі розвитку держави ефективно створюється ювенальна політика, трансформується структура різноманітних органів влади, що мають відношення до забезпечення прав неповнолітніх, формується нова методика співпраці держави з громадськими організаціями, модернізується законодавча база. Водночас модель забезпечення прав неповнолітніх в Україні не є ідеальною та потребує удосконалення³.

До ефективних організаційно-правових заходів у сфері захисту прав дитини належить запровадження сучасних форм діяльності державних установ, зокрема правоохоронного проєкту «Шкільний офіцер поліції». Метою цієї ініціативи є створення й підтримка безпечного освітнього середовища шляхом активної взаємодії між Національною поліцією та закладами освіти. Програма проєкту складається з 25 інтерактивних уроків, з яких 6 призначено для учнів початкової школи, а 19 — для середньої та старшої. Такий підхід дозволяє ефективно висвітлювати важливі теми, як-от безпечна поведінка на дорозі та в побуті, дії у стресових чи небезпечних ситуаціях, права дитини, а також профілактика та протидія насильству в сім'ї й булінгу⁴.

¹ Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/>.

² Костишин, Е. О. Шевців Ю. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*, 2023. № 1, С. 29-36. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-1-5>

³ Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно правові проблеми формування та реалізації. Київ : Видавництво «Людмила». 2017. С. 70–72.

⁴ Пастушенко М. О., Кошова С. П. Організаційно-правовий аспект механізму захисту прав дитини в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 84–91. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.17.84.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у захисті прав дітей, особливо в умовах воєнного конфлікту, коли державні інституції не завжди можуть повною мірою забезпечити всі потреби постраждалих. Волонтерські організації, благодійні фонди та програми психологічної підтримки стають критично важливими елементами допомоги, часто перевищуючи за обсягом і оперативністю можливості держави. Значна частина діяльності громадянського суспільства зосереджена на підтримці дітей, які постраждали від війни: це гуманітарна допомога, евакуація, соціальна адаптація, надання медичних, психологічних і матеріальних ресурсів. Крім того, громадські організації беруть участь у розробці й контролі виконання державних програм, а також лобіюють проведення соціально значущих реформ, сприяючи комплексному захисту прав дітей у складних умовах.

В Україні діє багато громадських організацій, які зосереджують свою роботу на захисті прав дітей. Зокрема, Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей» активно бере участь у законодавчих ініціативах, моніторингу дотримання прав дитини, розвитку системи правосуддя щодо дітей, а також створює центри підтримки для дітей у складних обставинах. Організація «Ла Страда – Україна» відома діяльністю у сфері забезпечення гендерної рівності, протидії насильству та торгівлі людьми, а також захисту прав дітей, зокрема через розробку тренінгових програм і проведення навчань. Міжнародна організація HealthRight International («Право на здоров'я») працює над захистом здоров'я та прав дітей із груп ризику, надаючи підтримку сиротам, жертвам насильства, торгівлі людьми та іншим вразливим категоріям. Усі ці організації суттєво доповнюють державну систему захисту прав дітей в Україні¹.

Поділяючи позицію Н. Коломоець, варто зазначити, що внутрішня структура механізму адміністративно-правового захисту дитини в Україні є багатогранною і не обмежується лише діяльністю міжнародних та національних інституцій. Як слушно підкреслює О. Двуреченська, до спеціального механізму захисту неповнолітніх слід віднести низку комплексних заходів: захист прав дитини у сфері освіти та виховання; забезпечення права дітей на безкоштовну медичну допомогу, лікування, медичну реабілітацію, оздоровлення; правовий захист у сфері професійної орієнтації, підготовки та зайнятості, включаючи особливі трудові гарантії для неповнолітніх; забезпечення права на відпочинок і оздоровлення через відповідні установи; створення соціальної інфраструктури для дітей та контроль її використання; захист від шкідливої інформації, пропаганди, реклами, що завдають шкоди здоров'ю, моральному чи духовному розвитку дитини; комплексна підтримка дітей, які опинилися у важких життєвих обставинах, через соціальну реабілітацію, судовий і позасудовий захист з урахуванням їх вікових і соціальних особливостей. Такий підхід забезпечує

¹ Хмелевська Н. Роль громадських організацій у захисті прав дітей. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 8 С. 10–12 DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.8.2>.

системність і ефективність адміністративно-правового захисту дітей в Україні¹.

Висновки. Отже, захист прав дитини в Україні є комплексним і багаторівневим процесом, що базується на взаємодії державних, муніципальних, громадських та міжнародних інституцій, а також постійному удосконаленні законодавчої бази відповідно до міжнародних стандартів. Система адміністративно-правового захисту дітей залишається динамічною, реагуючи на сучасні виклики та соціальні зміни, і забезпечується розгалуженою мережею органів, спеціальних служб і програм. Особливу роль у цьому процесі відіграє громадянське суспільство, яке доповнює зусилля держави, особливо в кризових ситуаціях. Ефективність захисту прав дітей значною мірою залежить від чіткої координації, належного законодавчого регулювання та впровадження сучасних механізмів підтримки, що разом забезпечують належну реалізацію і охорону прав дитини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова І.І. Інституційна система суб'єктів, які забезпечують захист прав дитини. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 87–90.
2. Герасіна Л. Інституційна природа державної влади та система її політико-правових інститутів. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2003. № 3. С. 3–16.
3. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. № 2. (38). С. 66–71. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.38.066>.
4. Коломоець Н. Механізм адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Приватне та публічне право*. 2018. № 4. С. 45–49.
5. Конвенція про права дитини : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р.: станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
6. Костишин Е., Шевців Ю. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*, 2023. № 1. С. 29–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-1-5>
7. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно правові проблеми формування та реалізації. Київ : Видавництво «Людмила». 2017. С. 70–72.
8. Лінник В. Права людини починаються з прав дитини. *Часопис Київського університету права*. 2020. 1. С. 356–360. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.71.

¹ Коломоець Н. Механізм адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Приватне та публічне право*. 2018. № 4. С. 45–49.

9. Мельник Л. А. Суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1551>. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.132
10. Навроцький О.О. Види адміністративно правових гарантій забезпечення прав дитини в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 1. С. 69–74.
11. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/>
12. Пастушенко М. О., Кошова С. П. Організаційно-правовий аспект механізму захисту прав дитини в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 84–91. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.17.84.
13. Сенько В. Історичні аспекти становлення інституту захисту прав дитини у міжнародному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 479–482. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.83>.
14. Система захисту дітей від жорстокого поводження: [навчально-методичний посібник]. За ред.: К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К.: Держсоцслужба, 2005. 396 с.
15. Степаненко Н., Кубрак Д., Захист прав дітей під час реалізації гарантій у виконавчому провадженні: теоретико-правове дослідження. *Legal Bulletin*. 2023. № 4 (10). С. 59–66. DOI: 10.31732/2708-339X-2023-10-59-66.
16. Хмелевська Н. Роль громадських організацій у захисті прав дітей. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 8 С. 10–12. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.8.2>.
17. Cardona-Alarcón L., Gutiérrez-Giraldo V. Los niños sujetos de derechos: un posible mapeo de la cuestión. *Revista Criterios*. 2023. № 2 (30). P. 162–174. DOI: <https://doi.org/10.31948/rev.criterios/30.2-art11>.
18. Jaramillo L. Concepciones de infancia. *Revista Zona Próxima*. 2007. № 8. P. 108–123. DOI: <https://doi.org/10.14482/zp.08.658.44>.
19. Maturana, H., Vignolo, C. Conversando sobre educación. *Revista Perspectivas*. 2001. Vol. 4. №. 2. P. 249–266.
20. Puerto J. La práctica psicomotriz. Apuntes para comprender la evolución de la atención de la infancia. Ediciones Jaime Aljibe. 1980.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2025

Vasyl M. SHEVCHENKO

PhD in Law

(Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine)

SYSTEM OF STATE AND PUBLIC INSTITUTIONS IN THE FIELD OF PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS

The article analyzes the system of state and public institutions that protect children's rights in Ukraine, and also considers the historical evolution of

approaches to understanding childhood and implementing children's rights. It is noted that the state has a fundamental responsibility for creating an effective social protection system, which includes a network of specialized institutions, government bodies at different levels, as well as modern mechanisms for interaction with public organizations and international structures. Particular attention is paid to the complex nature of the regulatory and legal support for the protection of children's rights, which combines national and international standards, as well as the dynamic transformation of legislation in response to integration with the European space and global challenges. The article reveals the role of local governments, volunteer and charitable organizations in ensuring children's real access to their rights and freedoms, and also emphasizes the importance of developing and implementing innovative projects, in particular in the field of a safe educational environment. The activities of the Ombudsman institution, the National Social Service, guardianship and trusteeship bodies, as well as individual public initiatives involved in the protection of children, especially in conditions of martial law, were analyzed. It was concluded that an effective system for protecting children's rights is possible only under the condition of a comprehensive approach, multi-level interaction and constant improvement of the legislative and practical framework, as well as active participation of the public. The need for further modernization of the institutional structure, expansion of preventive and support measures, increased coordination between all actors and ensuring proper conditions for the realization of the rights of each child was indicated. In the conditions of modern transformations of society and growing external challenges, only an integrated, coordinated approach will guarantee the security, well-being and development of the younger generation as the basis of a sustainable future of Ukraine.

Key words: *legal status of the child, protection of children's rights, state policy, social protection, institutional system, administrative and legal mechanisms, guardianship bodies, ombudsman, civil society.*